

שביל הדרך

חיים בתוך סיפור

בעקבות דמויות-מופת, שנת ההתבגרות ומועדי ישראל

ספר לימוד בתרבות יהודית ישראלית לכתה ז'
על פי תכנית הלימודים החדשה

בארי BE'ERI
מכון שאלום הארטמן
SHALOM HARTMAN
INSTITUTE

תוכן עניינים

פתח דבר

חלק ראשון - סיפורי חיים - דמויות מופת

משימת פתיחה - דמויות מופת

פרק ראשון - הלל

שיעור ראשון - לבד על הגג
שיעור שני - על רגל אחת
שיעור שלישי - הוא היה אומר

פרק שני - רבן יוחנן בן זכאי

שיעור ראשון - מירושלים ליבנה
שיעור שני - שיקום האומה

פרק שלישי - רבי עקיבא

שיעור ראשון - תחילתו של רבי עקיבא
שיעור שני - דמויות מפתח בחיי רבי עקיבא
שיעור שלישי - הרואה למרחוק

פרק רביעי ברוריה

שיעור ראשון - אישה משכילה בעולם גברי
שיעור שני - משנתה החינוכית של ברוריה

פרק חמישי - רבי משה בן מימון, הרמב"ם

שיעור ראשון - שמע האמת ממי שאמרה
שיעור שני - יצירתו של הרמב"ם
שיעור שלישי - הרמב"ם בשגרת יומו

פרק שישי - דונה גרציה

שיעור ראשון - דונה גרציה מגלה את זהותה האמיתית
שיעור שני - דונה גרציה מגיעה למזרח; עימות חזיתי עם האפיפיור
שיעור שלישי - דונה גרציה מבשרת הציונות; הבנייה-מחדש של טבריה

פרק שביעי - הבעל שם טוב

שיעור ראשון - הרבי של הגנבים
שיעור שני - החליל

פרק שמיני - רחל המשוררת

שיעור ראשון - החלטה גורלית
שיעור שני - רחל החלוצה
שיעור שלישי - רחל המשוררת

פרק תשיעי - הרב בן ציון עוזיאל

שיעור ראשון - יתמות בגיל צעיר: אירוע מכונן בחייו של הנער בן-ציון
שיעור שני - מנהיג לאחדות ולשלום פנימי
שיעור שלישי - מנהיג רוחני שהוא גם מנהיג פוליטי

פרק עשירי יונה בוגלה - ממנהיגי ביתא ישראל

שיעור ראשון - מפגש משנה חיים: יונה בוגלה פוגש את יעקב פיטלוביץ
שיעור שני - מפעלו החינוכי של יונה בוגלה
שיעור שלישי - עלייה לארץ ישראל

משימת סיכום - דמות המופת שלי

חלק שני - מה הסיפור שלי? - שנת בר בת מצווה

מבוא

פרק ראשון התבגרות והתגברות

שיעור ראשון - אבל אני תמיד נשאר אני: על זהות והתבגרות
שיעור שני - התבגרות: תהליך או מהפך
שיעור שלישי - אחריות אישית
שיעור רביעי - בחירה בדרך

פרק שני חוליה בשרשרת

שיעור ראשון - שרשרת המסירה
שיעור שני - כך מסרו לי אבותי?
שיעור שלישי - חוליה בשרשרת
שיעור רביעי - כך אמר לי אבא...

פרק שלישי - להיות מצווה

שיעור ראשון - מהי מצווה?
שיעור שני - מצווה וצוותא
שיעור שלישי - בני מצווה: חובה או זכות?
שיעור רביעי - חובה וזכויות במצווה

פרק רביעי - טקסי בת ובר מצוה

שיעור ראשון - טקסי התבגרות
שיעור שני - תפילין, קריאה בתורה ודרשה
שיעור שלישי - : טקס בת מצוה

חלק שלישי - חגים בתוך סיפור

פרק ראשון - יום כיפור

שיעור ראשון - רעיון התשובה
שיעור שני - אני מְשַׁנֶּה אני מְשַׁתַּנֶּה
שיעור שלישי - סליחה וחרטה
שיעור רביעי - חשבון נפש

פרק שני - יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

שיעור ראשון - סכנת המחלוקת
שיעור שני - תרבות המחלוקת

פרק שלישי - שבת

שיעור ראשון - "ויקדש אותו" - מהו הדבר המעניק לשבת את קדושתה?
שיעור שני - פני שבת נקבלה
שיעור שלישי - 'לעשות את השבת' - כיצד 'עושים' שבת
שיעור רביעי - טקסי השבת
שיעור חמישי - "למען ינוח" - השבת כיום מנוחה

פרק רביעי - ספירת העומר ול"ג בעומר - בעקבות דמויותיהם של

שמעון בר כוכבא ורבי שמעון בר יוחאי

שיעור ראשון - שמעון בר כוכבא
שיעור שני - רבי שמעון בר יוחאי

חיים בתוך סיפור

כיתה ז' היא השנה הראשונה בחטיבת הביניים. מחד גיסא, יש בה המשכיות לכיתה ו' מבחינת אתגרי גיל ההתבגרות, כשתלמידים נוספים (בעיקר הבנים) מציינים בה את בר-המצווה שלהם, ומאידך גיסא, היא מהווה כניסה אל שלב החינוך העל-יסודי על האתגרים האישיים, הלימודיים והחברתיים שבו.

בתקופה זו עסוקים התלמידים בשאלות שונות הנוגעות לזהותם כבוגרים וכאחראים יותר לחייהם כפרטים וכחלק מחברה.

בספר זה, אנו מבקשים להתמודד בשאלות הזהות והאחריות ולעובדה שגיל ההתבגרות במסורת היהודית מסמל את ההצטרפות לחברה כבוגרים.

כפי ששמו מעיד עליו, הספר מבוסס על סוגת הסיפור המהווה את הציר הטקסטואלי של מרבית השיעורים שבו.

האדם הוא יצור המספר סיפורים. מעשה הסיפור אוצר בתוכו מתנה יקרה מכול: מפגש סולידרי בין בני אדם המבקשים לשמר את הסיפור ואת הזיכרון ולהעבירם מדור לדור. סיפורים סובבים אותנו מיום לידתנו ומוסיפים להתקיים גם אחרי לכתנו. סיפורים אחדים משמשים לנו מקור השפעה, השראה והזדהות לצד כאלו שמספקים לו בידור ופנאי. סיפורים משמשים כפרקטיקה הבסיסית והספונטנית ביותר של ארגון המציאות וייצוגה בסדר נתון. כל סיפור הוא "סיפור חיים", מתכונת מסוימת שבאמצעותה אפשר לקרוא (לברוא) את העולם. לא במקרה קראו היוונים הקדמונים לסיפור בשם מיתוס. הסיפורים המיתולוגיים סיפרו על אלים. באמצעותם יכול היה המאזין המרותק להבין לעומק את משמעות חייו; מניין באתי, לאן אני הולך, מה היה בהתחלה, מה למעלה ומה למטה. או כפי שניסח זאת עמנואל קאנט: מה אני יכול לדעת, מה עלי לעשות ולמה עלי לקוות.

מבחינה אוריינית טקסטואלית נבקש להתחקות אחרי סיפורי מופת של דמויות חשובות מהמסורת היהודית והישראלית דרך מגוון מקורות וסוגות. אנו מאמינים שהלימוד עשוי להיות מקור השראה לעיצוב הערכי ולהזדהות של התלמיד עם מערכת הערכים והאתגרים שהדמויות מציבות בפניו.

המטרה האוריינית היא להקנות לתלמידים את הכלים לקרא במקורות אלה, להפיק מהם מידע רב-ערך, להתחבר לדמות בצורה בלתי-אמצעית ככל הניתן ולהעריך את פועלה. בתוך כך התלמידים ירכשו כלים שיאפשרו גם להם לבטא את עצמם, ולספר גם את סיפורם האישי.

התחזקות נקודת המבט האישית והאחריות שבצדה באות לידי ביטוי הן במוקד נוסף - הוא מעגלי החיים שעניינו התבגרות והתגברות - על מובניה השונים. לנושא זה מוקדשת החטיבה השנייה של הספר. כאן נעסוק באתגרי גיל ההתבגרות, והפעם בדגש רחב יותר הקשור לכניסה לעולם הבוגרים מבחינה חברתית ולאומית כאחד. אתגרי בניין הזהות בגיל זה קשורים בראש ובראשונה בקשר העמוק שבין תהליך ההתבגרות ופיתוח העצמאות האישית והצורך להתגבר על המכשולים שבדרך, הספקות השונים וסימני השאלה.

בשנה זו עסוקים מרבית בתי הספר בכתיבת עבודת חקר-שורשים. הספר מציע לתלמידים לכתוב את עבודת השורשים בהתאמה לשיעורים הנלמדים סביב נושא ההתבגרות וההתגברות ובכך להפך את כתיבת העבודה לחלק אורגני של תכני השיעור.

חלק בלתי נפרד מהוראת תרבות יהודית-ישראלית הוא לוח השנה העברי. במסגרת תכנית הלימודים הרב-שנתית במקצוע תרבות יהודית-ישראלית נקבע כי בכיתה ז' ילמדו ארבעת המועדים: יום הכיפורים, יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה, שבת, ספירת העומר. ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, בזיקה ערכית ואוריינית לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם.

אנו מאחלים
לכם הצלחה
ולימוד פורה
ומהנה
צוות
הפיתוח.
תכנית בארי,
מכון שלום
הרטמן

בית המקדש

בתקופת הבית השני, מאז שיבת ציון במאה ה-6 לפני הספירה, עמד בית המקדש במרכז חיי העם. בית המקדש היה המרכז הרוחני והציבורי. הטקסים הרבים שהיו חלק מעבודת בית המקדש הדגישו את מרכזיותו של בית המקדש בחיי העם. אחד הטקסים החשובים היה העלייה לרגל לירושלים שלוש פעמים בשנה, בשלוש רגלים - בפסח, בשבועות ובסוכות. עולי הרגל הגיעו מארץ ישראל עצמה - מיהודה והגליל ומעבר הירדן - וכן מן התפוצות כדי לקיים את מצוות העלייה לרגל. משימה

אבא סקרא

נראה כי זה כינויו של בן אחיו של רבן יוחנן בן זכאי. משמעות השם "אבא סיקרא" בארמית - בעל חרב. הַסְקְרִיקִים היו אנשי הפלג הקיצוני שקראו ללחימה אקטיבית ברומאים. הם קיבלו את כינויים על שום הסכינים שנשאו עימם. בסיפור שלפנינו הם מכוונים בריונים. אבא סיקרא הנהיג פלג זה.

תן לי יבנה וחכמיה

רבן יוחנן בן זכאי היה ממנהיגי הפרושים בירושלים ומצמרת הסנהדרין, ממחנה המתונים וממתנגדי המרד. כאשר הבין רבן יוחנן בן זכאי שהמצב בירושלים נואש וחסר סיכוי, החליט רבן יוחנן בן זכאי להימלט מהעיר כשהוא מתחבא בארון מתים ולהסגיר עצמו לידי הרומאים. לפניכם סיפור יציאתו של רבן יוחנן בן זכאי מירושלים. נקרא את הסיפור ונשאל - מדוע בחר בדרך פעולה זו? האם כניעתו של רבן יוחנן בן זכאי היא מעשה גבורה או פחדנות?

אבא סְקָרָא בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, היה ראש הבריונים [הקנאים] בירושלים.

שלח אליו רבן יוחנן בן זכאי: "בֹּא אלי וניפגש בסתר".
בָּא אליו אבא סקרא.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: "מדוע אתם מאלצים את העם למות ברעב ואינכם מוכנים להיכנע לרומאים?"

אמר לו: "מה אעשה? אם אנסה לשכנע אותם להיכנע יהרגוני!"
ראה רבן יוחנן בן זכאי שאין כל מוצא אחר, אמר לו: "תן לי עצה כיצד לצאת מהעיר. אולי אוכל להציל בכך חלק מהעם".

אמר לו אבא סקרא: "עשה עצמך גוסס ויבואו כולם לבקרך, ושים בביתך דבר של סרחון והנח אצלך, כדי שיחשבו כולם שאתה מת. ודאג שרק תלמידך הנאמנים יבואו לשאת את מיטתך" [...].
עשה רבן יוחנן בן זכאי כדבריו.

לאחר שהוכרז כ"מת" באו רבי אליעזר ורבי יהושוע תלמידיו להוציאו לקבורה.

כשביקשו לצאת מהעיר, רצו השומרים לדוקרו.

אמרו להם רבי יהושוע ורבי אליעזר: "יאמרו שדקרתם את רבכם!"
רצו השומרים לדחפו.

אמרו להם: "יאמרו עליכם שביקשתם לדחוף את רבכם!"
פתחו להם השער, ויצאו.

כשהגיע אל הקיסר אספסיאנוס אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: "שלום עליך המלך, שלום עליך המלך!"

אמר לו הקיסר אספסיאנוס: "מפני מה לא באת אצלי עד כה?"
אמר לו: "הבריונים לא אפשרו לי".

אמר לו אספסינוס: "דע לך שעלי להחריב את העיר. שכן המשל אומר: חבית של דבש ונחש כרוך עליה - האם לא שוברים את החבית בשביל הנחש?"

שתק רבן יוחנן ולא השיב דבר לקיסר.

תן לי יבנה וחכמיה

מושגים

אמר עליו רבי עקיבא את הפסוק: "מִשֵּׁב חֲכָמִים אַחֲזֹר וְדַעְתֶּם יִסְכַּל" (ישעיהו, מד כה).

צריך היה לומר לקיסר: לוקחים צבת ומסלקים [מזיזים] את הנחש והורגין אותו, ואת החבית מניחים". [...]

אמר לו [אספסיאנוס] אני הולך מכאן ואשלח אדם אחר למלא את מקומי,

בְּקֶשׁ מַמְנִי בַקְשָׁה וְאַתָּן לך.

אמר לו: "תן לי יבנה וחכמיה".

אמר עליו רבי עקיבא: "מִשֵּׁב חֲכָמִים אַחֲזֹר וְדַעְתֶּם יִסְכַּל"! (שם); היה צריך לומר לו שיניח לירושלים בפעם הזאת;

והוא [רבן יוחנן בן זכאי] חשב - שאילו נהג כך, אפילו הצלה מועטה לא הייתה.

טיטוס פלאוויוס אספסיאנוס (9-79 לספירה)

קיסר רומי משנת 69 עד 79. מפקד בצבא הרומי, והאחראי על דיכוי המרד

הגדול של היהודים ברומאים. בשנת 66 לספירה

מונה למפקד הלגיונות הרומאים בארץ ישראל.

לאחר שכבש את יודפת, ציפורי, גמלא וגוש חלב.

ובעודו בדרכו לירושלים, הודח הקיסר נרון מתפקידו, ואספסיאנוס מונה לקיסר במקומו. את מקומו בראש

הצבא הרומי תפס בנו טיטוס שהשלים את כיבוש

ירושלים והחריב את בית המקדש. אספסיאנוס וטיטוס

מוזכרים במקורות חז"ל כגדולי הצוררים שקמו לעם

היהודי.

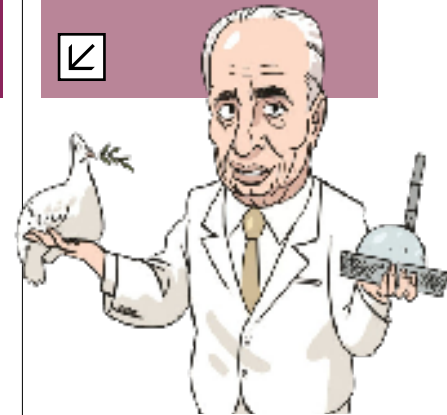
מעובד על-פי תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נו עמודים א-ב, מתורגם מארמית

שאלות

1. מי היו הבריונים? במה האשים אותם רבן יוחנן בן זכאי?
2. כיצד הצליח רבן יוחנן בן זכאי לצאת מירושלים?
3. אספסיאנוס מספר לרבן יוחנן בן זכאי משל. כתבו בלשונכם את המשל והנמשל. היעזרו בטבלה שלפניכם:

המשל	המשל בלשונכם	הנמשל
חבית של דבש		העיר ירושלים
ונחש כרוך עליה		
לא שוברים את החבית בשביל הנחש		

4. א. רבן יוחנן בן זכאי בחר לשתוק ולא להגיב לדברי אספסיאנוס. מדוע לדעתכם הגיב כך?
 ב. מהי הביקורת של רבי עקיבא על הדרך בה בחר רבן יוחנן בן זכאי לנהוג?
 ג. מה ביקש לומר רבי עקיבא באמצעות הפסוק שציטט?
 ד. עם מי מבין השניים - רבי עקיבא או רבן יוחנן בן זכאי אתם מזדהים? הסבירו.
5. בפני רבן יוחנן נקרית הזדמנות לבקש כל דבר מבעל הסמכות העליונה באותה תקופה. מהו סדר העדיפויות שלו? על מה בחר לוותר? ואת מה ניסה להציל? איזו אפשרות נוספת הייתה לו על פי רבי עקיבא?

שמעון פֶּרֶס (1923-2016)

נשיא מדינת ישראל
התשיעי, ראש ממשלה
בעבר, ומדינאי.
פרס נולד בפולין ב- 1923
ועלה ארצה כילד עם
משפחתו. הוא שירת בארגון
ה'הגנה' לפני קום המדינה,
ולאחר מכן בתפקידים
ביטחוניים שונים. הוא כיהן
כחבר כנסת במשך עשרות
שנים וכשר בממשלות
רבות. פעמיים כיהן כראש
הממשלה (בשנים: 1984
- 1986, 1995 - 1996).
פרס פעל למען חתימת
הסכמי אוסלו בין ישראל
לארגון לשחרור פלשתינ ב
1993-, ועל כך זכה בפרס
נובל לשלום. הוא השתתף
גם בטקס חתימת הסכם
השלום עם ירדן ב 1994-
. ב 2007- נבחר לנשיא
התשיעי של מדינת ישראל.

תן לי יבנה וחכמיה

6. קראו את הדברים הבאים והשיבו לשאלות שבעקבותיהם:

בן זכאי לא היה מוכן למות עם העיר. לאחר שהצליח לחמוק אל מחוץ לחומות העיר, הוא בא אל המצביא הרומאי אספסינוס, וביקש ממנו אישור להתיישב ביבנה. בקשתו אושרה, וביבנה החל לפרוח לימוד התורה שבעל-פה; ביבנה עצמה עוצבה המשנה, וביבנה ניצלה התרבות התלמודית בעוד שתרבות פולחן הקרבנות במקדש נעלמה. במובן מסוים המסע שעבר בן-זכאי בארון המתים היה מעין הוצאה אל הפועל, סמלית, של השינוי שעברה היהדות כאשר הפכה מדת המבוססת על פולחן הקרבנות בבית המקדש לדת המבוססת על לימוד תורה וקיום מצוות. היהודים נולדו מחדש כְּעַם הַסֵּפֶר.

על פי ג'ונתן רוזן, התלמוד והאינטרנט, מסע בין עולמות, מאנגלית יעל זיסקינד קלר, הוצאת מטר, תל אביב, 2001 עמודים 21-22

מה לפי הכותב אפיין את התרבות היהודית לפני צאתו של רבן יוחנן בן זכאי מירושלים?
מהי לדעתו המהפכה שחולל רבן יוחנן בן זכאי בתרבות היהודית? כיצד לדעתו קידם רבן יוחנן בן זכאי את היהדות?
האם אתם מסכימים עם הכותב? הסבירו.

משימה משפט ציבורי לרבן יוחנן בן זכאי

ניתן להניח שההכרעה של רבן יוחנן לעזוב את העיר הנצורה עוררה מחלוקת בעם. חלקם סברו שרבן יוחנן בן זכאי נהג בפחדנות, בגד, פרש והציל עצמו ולא נשאר לשאת בעול ההנהגה של העם במצור. אחרים סברו, שרבן יוחנן הבין שהחורבן ודאי ואין בכוחו לעשות דבר כדי לעצרו, לכן נהג באחריות, כשהציל עצמו ואת תלמידיו והכין בסיס להנהגת העם לאחר החורבן.

ערכו משפט ציבורי לרבן יוחנן בן זכאי. התחלקו לשתי קבוצות - קבוצת הקטגוריה וקבוצת הסנגוריה. קבוצת הקטגוריה תכין כתב תביעה נגד רבן יוחנן בן זכאי על עזיבתו ובגידתו במהלך המרד.

הכינו כתב תביעה. בססו דבריכם על עובדות ופרשנות. קבוצת הסנגוריה תגן על רבן יוחנן והדרך שבה נהג בצאתו מירושלים ומעברו ליבנה.

הכינו כתב הגנה. בססו את דבריכם על עובדות ופרשנות.

עדים - אבא סיקרא, רבי עקיבא ויהודי בן זמנינו באים למשפט לתת עדות. מה יגיד כל אחד מהם? מה תשאלו את העדים במשפט?

דוד בן-גוריון (1886 - 1973)

דוד בן-גוריון, הידוע בכינוי "הזקן", נולד בעיירה פולנית קטנה, ושמו היה דוד גרין. הוא הצטרף לתנועה הציונית בגיל צעיר, ועלה לארץ ישראל כבר בשנת 1906 כדי להצטרף למפעל התיישבות היהודית שם. לאחר שהתגורר כמה שנים בטורקיה ובארצות הברית ואף שירת בגדוד העברי (בצבא הבריטי) בתקופת מלחמת העולם הראשונה, חזר בן-גוריון לארץ ישראל והשתלב במנהיגות היישוב היהודי המתחדש. בשנת 1930 מונה בן-גוריון למזכיר הכללי של מפא"י (מפלגת פועלי ארץ ישראל), ולאחר מכן ליו"ר הסוכנות היהודית, ולמעשה היה מנהיגו של היישוב היהודי בארץ ישראל בשנים שלפני קום המדינה. בשנת 1948 הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל והיה ראש ממשלתה הראשון.

תן לי יבנה וחכמיה

מנהיגות במבחן

רבן יוחנן בן זכאי, בחר לוותר על ירושלים ולהקים מחדש את המרכז היהודי ביבנה. מנהיג נבחן בנכונותו לבחור, להתחייב ולשלם את מחיר ההחלטה. לפניכם קטע מתוך נאומו של שמעון פרס באזכרה לזכר דוד בן גוריון.

דוד בן-גוריון היה גדול המנהיגים בהיסטוריה החדשה של עם ישראל, אם כי איני בטוח שהוא אהב את המונח מנהיג. לא נולדתי בן גוריוניסט. נהייתי לבן גוריוניסט, בהשפעת דבריו ששידרו עוצמה בלתי רגילה, ובקעה מהם אמת יהודית עתיקה וחדשה. הם נאמרו באומץ וללא זיוף. בשילוב של מחויבות מוסרית וחזון מדיני, עם ראייה לקרוב ועם מבט למרחוק. ראיתיו במלחמה וראיתיו בשלום. ראיתיו בניצחון וראיתיו בנסיגה. ולא אשכח את המילים הראשונות ששמעתי מפיו: "מנהיג", הוא אמר, "צריך להכריע: או מלחמה וליטול סיכון. או שלום ולשאת במחיר"...

ראיתיו בהכרעות הגדולות שהוביל בישראל, שהייתה אז קטנה וחלשה. היא דמתה לתיבת גומא, ביאור של איבה וסיכונים. בן גוריון הנהיגה כשראשו לא נשח ודרכו פרצה מחסומים. גם כאשר היה בודד נשאר איש נחוש. הוא לא החניף לאיש, ולא ביקש חנופה מזולתו. הרצוי לעם קדם בעיניו לרצון העם. מילתו כסלע ודעתו כצוק, ונתונים להכרעת הרוב לקביעה סופית. הרוב לא תמיד תמך בו. אבל תמיד היה רוב שסירב להיוותר בלעדיו. הוא לא פחד להיזהר. הוא לא היסס להעז, הוא נולד להכריע.

מתוך דברי נשיא המדינה, שמעון פרס בטקס האזכרה הממלכתי לדוד בן גוריון, 14.11.2010

שאלות

1. מהם מאפייניו הבולטים של בן גוריון כמנהיג, בעיניו של שמעון פרס?
2. "מנהיג צריך להכריע: או מלחמה וליטול סיכון. או שלום ולשאת במחיר"... מהו הסיכון במלחמה ומהו מחיר השלום?
3. גם בפני רבן יוחנן בן זכאי עמדו שתי האפשרויות - מלחמה או שלום. באיזו מהן בחר רבן יוחנן בן זכאי? מה היו הסיכונים שנטל ומה היה המחיר שעליו היה לשלם עבור הכרעתו?
4. איזו תכונה המצוייה אצל בן גוריון נמצאת גם אצל רבן יוחנן בן זכאי? מה לדעתכם היה אומר בן גוריון על פעולתו של רבן יוחנן בן זכאי? הסבירו.

שיקום האומה

אחת המשימות המרכזיות שעמדו בפני רבן יוחנן בן זכאי, הייתה לשקם את האומה היהודית ולהבטיח את המשך קיומה של התרבות היהודית גם ללא בית מקדש. לאור מרכזיותו של בית המקדש בחיי העם והרוח, נוכל להבין עד כמה חשובה וקשה הייתה המשימה שנטל על עצמו רבן יוחנן בן זכאי וחבריו לשיקום האומה מבחינה רוחנית, חברתית ולאומית. בשיעור זה נלמד על האתגר הגדול בשיקום האומה לאחר החורבן.

”כִּי חֶסֶד חִפְצָתִי, וְלֹא זָבַח”

פסוק זה לקוח מתוך נבואת הנביא הושע שבה האל פונה אל העם לשוב בתשובה מחטאיהם המוסריים. אולם תשובת העם אינה שלימה ומתבטאת רק בהבאת קרבנות לכפרה על חטאם. הנביא הושע אומר בתגובה לשומעיו: ”כִּי חֶסֶד חִפְצָתִי, וְלֹא זָבַח” במקום לנסות ולכפר על מעשי העוול והפשע באמצעות זבח [קרבת קרבנות], מעדיף אלהים שתעשו מעשי חסד עם הסובבים אתכם.

כי חסד חפצתי ולא זבח

משבר החורבן גרם לדכדוך וייאוש גדול בקרב העם. בעיני יהודים רבים, לא תיתכן יהדות ללא בית מקדש. הסיפור שלפניכם, מתאר את תחושת השבר הגדולה לצד הדרך בה בחר רבן יוחנן בן זכאי להתמודד עם המשבר.

פַּעַם אַחַת הָיָה רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם, וְהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ [תלמידו] הוֹלֵךְ אַחֲרָיו, וְרָאָה [רבי יהושוע את] בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיָה חָרֵב.

אמר לו רבי יהושע: ”אֹי לָנוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חָרֵב! מָקוֹם שִׁמְכַפְּרִים בּו עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל”.

אָמַר לוֹ (רבן יוחנן בן זכאי): ”בְּנֵי [לשון חיבה], אֵל יִרְעֵ לָךְ [אל תצטער], יֵשׁ לָנוּ כְּפָרָה אַחַת שֶׁהִיא כְּמוֹתוֹ, וְאֵיזָהָּ? זֶה גְּמִילוֹת חֲסִדִים, שֵׁנָאֵמַר: ”כִּי חֶסֶד חִפְצָתִי וְלֹא זָבַח” (הושע, ו, ז)

אבות דרבי נתן, נוסח א פרק ד מהדורת שכטר עמ"ס 21

שאלות

1. על מה הצטער רבי יהושע? מדוע? בתשובתכם, היעזרו בתיבת הטקסט שבשולי העמוד.
2. רבן יוחנן בן זכאי מנחם את תלמידו באומרו ”יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה”.
3. א. למה התכוון בדבריו רבן יוחנן בן זכאי?
ב. כיצד דברים אלו עשויים היו להרגיע את רבי יהושע?
4. 5. ”כי חסד חפצתי ולא זבח”; כתבו בלשונכם את משמעות הפסוק. כיצד הפסוק תומך בעמדת רבן יוחנן בן זכאי?
6. יש הרואים בסיפור זה ביטוי למהפכה שעברה היהדות מדת של פולחן והקרבת קרבנות לדת המבוססת על רעיונות מוסריים. הסבירו טענה זו. היעזרו בביאור שבשולי העמוד.

משימה: גמילות חסדים למעשה

1. כיום ישנת אגודות חסד סיוע רבות, שחלקן מיועדות לסיוע לנוער במצוקה.

חפשו באינטרנט או בעיתונות אגודות או עמותות כאלה ובדקו:

א. מה מטרת האגודה?

ב. כיצד היא פועלת?

ג. במה היא מסייעת לחברה?

ד. כיצד אפשר לקבל עזרה וכיצד אפשר לסייע לארגון?

2. א. הכינו דף מידע על האגודות לכלל תלמידי הכיתה. אולי תוכלו גם אתם להצטרף

לעשייה באחת האגודות ולעשות חסד עם הזולת.

שמות ארגונים לדוגמא:

• אל"י - האגודה להגנת הילד

• המועצה לשלום הילד

• דלת פתוחה - בנושא מין אהבה וזוגיות לנוער

• מקום אחר - מרכז סיוע ומחסה לנוער

• על"ם - נוער במצבי סיכון ומצוקה

• קו פתוח לנוער במצוקה

• ער"ן - עזרה ראשונה נפשית

• עמותת "ביחד" - קו פתוח לסובלים מהפרעות קשב והיפראקטיביות

• צער בעלי חיים

• חשבו על פעילות חסד יומיומית שניתן לעשות בבית הספר גם בלי עזרת אגודה חיצונית.

תארו בקשרה את הפעולה וכיצד ניתן ליישמה בבית הספר.

מתנדבת באיגוד 'פתחון לב', ראשון לציון
2002 (לע"מ)

חורבן המקדש

חורבן הבית השני
בא כמהלומה אדירה
על התרבות היהודית
שהתקיימה ערב החורבן.
בית המקדש נתפס בתודעה
העממית כמקום שבו
"מְתַכַּפְּרִים עוונותיהם
של ישראל". לפי האמונה
שרווחה לפני החורבן, הייתה
עבודת הקרבנות בבית
המקדש הקשר הישיר בין
העם לאלוהיו. לאחר החורבן
פסקה עבודת הקרבנות
וניתק הקשר הישיר בין העם
ואלוהיו.

בית המקדש שימש גם כיסוד
חשוב בליכוד הלאומי של
עם ישראל. אל בית המקדש
שלחו יהודי התפוצות את
תרומותיהם, ובכך חזקה
תחושת השותפות הלאומית
של יהודי העולם עם המרכז
הרוחני בירושלים. בבית
המקדש נפגשו גם עולי
הרגל מן הארץ ומהתפוצות,
חוויה שתרמה מאוד
לתחושת האחדות של יהודי
העולם כולו.

סביב המקדש התנהלה גם
פעילות פוליטית תוססת.
במשך תקופה ארוכה היה
הכהן הגדול הנציג הרשמי
של העם מול השלטונות.
נוסף על כך, מוסדות שונים

משימת סיכום: רבן יוחנן בן זכאי במנהרת הזמן

רבן יוחנן בן זכאי מגיע במנהרת הזמן לביקור בבית ספרכם. ניתנת לכם הזדמנו לשוחח איתו, לשאול אותו שאלות וכן לספר לו על העם היהודי בזמננו.

כתבו את השיחה המתפתחת ביניכם ובין רבן יוחנן בן זכאי.

חשבו: מה הייתם רוצים לשאול אותו?

מה היה מעניין את רבן יוחנן בן זכאי לשאול אתכם?

קיבלו את סמכותם מקרבתם לבית המקדש. כזה למשל היה המוסד המשפטי העליון "הסנהדרין" שישב בסמוך לבית המקדש. גם לימוד התורה נקשר לא פעם להר הבית. כך למשל, מסופר על רבן יוחנן בן זכאי כי בימי בית המקדש "היה יושב ודורש [מלמד תורה] בְּצֵלוֹ שֶׁל הַיְכָל" [בקרבת הר המקדש] (תלמוד בבלי, מסכת פסחים דף כו עמוד א). וגם במסורת הנוצרית מסופר על ישו שלימד תורה במקדש (הבשורה על-פי לוקאס, פרק ב, 42-51).

גמילות חסדים

כינוי למצוות המחייבות את האדם להיטיב עם הזולת ולהתחשב בצרכיו. חז"ל הדגישו ביותר את חשיבות גמילות החסדים. במשנה נאמר שגמילות חסדים היא אחד משלושה דברים שעליהם העולם מתקיים [החברה תלויה בקיומם] (מסכת אבות, פרק א, משנה

ב

גמילות חסדים ניתן לקיים בשתי דרכים: א. צדקה: באמצעות מתן כסף, כמענק או כהלוואה ללא ריבית ב. כעזרה רוחנית-נפשית לזולת שלא באמצעות מתן כסף (לדוגמה: הכנסת אורחים, ביקור חולים, לווית המת וניחום אבלים).